

КӨРНЕКТІ ТҮРКІТАНУШЫ ҒАЛЫМ, ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ,
ПРОФЕССОР М. ТОМАНОВТЫҢ 90 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН
«ТҮРКІТАНУДАҒЫ ДИАХРОНДЫҚ ПАРАДИГМА» АТТЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ

МАТЕРИАЛДАРЫ

АЛМАТЫ, 2022 ЖЫЛДЫҢ 3 НАУРЫЗЫ

МАТЕРИАЛЫ

МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
«ДИАХРОННАЯ ПАРАДИГМА В ТЮРКОЛОГИИ»
ПОСВЯЩЕННОЙ 90-ЛЕТИЮ ДОКТОРА ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ НАУК,
ПРОФЕССОРА М. ТОМАНОВА

АЛМАТЫ, 3 МАРТА 2022 ГОДА

MATERIALS

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE
«THE DIACHRONIC PARADIGM IN TURKOLOGY» DEDICATED
TO THE 90TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF THE OUTSTANDING TURKOLOGIST,
DOCTOR OF PHILOLOGICAL SCIENCES, PROFESSOR M. TOMANOV

ALMATY, 3 MARCH, 2022

Көрнекті түркітанушы ғалым, филология ғылымдарының докторы,
профессор М. Томановтың 90 жылдығына арналған
«ТҮРКІТАНУДАҒЫ ДИАХРОНДЫҚ ПАРАДИГМА» атты
халықаралық
ғылыми-теориялық конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

Алматы, 2022 жылдың 3 наурызы

МАТЕРИАЛЫ

Международной научно-теоретической конференции
«ДИАХРОННАЯ ПАРАДИГМА В ТЮРКОЛОГИИ»
посвященной 90-летию доктора филологических наук,
профессора М. Томанова

Алматы, 3 марта 2022 года

MATERIALS

International scientific and theoretical conference
«The diachronic paradigm in turkology» dedicated
to the 90th anniversary of the birth of the outstanding turkologist,
Doctor of Philological Sciences, Professor M. Tomanov

Almaty, 3 march, 2022

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Сатбекова А.А. Жобалай оқыту технологиясы: қазақ тілі өзгетілді дәрісханада (гуманитарлық бөлім). Монография. Алматы, 2011. 40 б.
2. Базылев В.Н. Языкознание: описательное-объяснительное-проективное // Общее языкознание: учебное пособие. М.: Гардарики, 2007. С.29.
3. Большой энциклопедический словарь: философия, социология, религия, эзотеризм, политэкономия / Главн. науч. ред. и сост. С.Ю.Солодовников. Мн: МФЦП, 2002. С.360.
4. Хасанұлы Б. Языки народов Казахстана: от молчания к стратегии развития. Алматы: Арда, 2007.
5. Базылев В.Н. Проективное языкознание // Общее языкознание: учебное пособие. М.: Гардарики, 2007. С.32-34.
6. Большой энциклопедический словарь. – М., 1986. – 239 с.
7. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике. М.: ИКЦ «МарТ», 2005. С.174.
8. Полонский В.М. Словарь по образованию к педагогике. М.: Высшая школа, 2004. С.80.
9. Қазыбаев С. Жоспар – сабақ айнасы // Белғара Б. Қазақ тілін оқыту әдістемесінен хрестоматия. Астана, 2007. 166 б.
10. Дьюи Д. Психология и педагогика мышления. М., 1909.
11. Коджаспирова Г.М. Педагогика в схемах, таблицах и опорных конспектах. М.: Айрис-пресс, 2007. С.95
12. Полат Е.С. Метод проектов // Полат Е.С., Бухаркина М.Ю. Современные педагогические информационные технологии в системе образования. М.: Academia, 2007. С.188-241.
13. Сатбекова А.А. Қазақ тілін оқыту әдістемесі және жобалау технологиясы. А., 2010. 43 б.

Құлжанова Б.Р.

филология ғылымдарының кандидаты, доцент

Жүзбаева А.С.

магистр

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

КЕЙБІР ФОНЕТИКАЛЫҚ ҚҰБЫЛЫСТАРДЫҢ СӨЗ ЖАСАУДАҒЫ РӨЛІ

Аңдатпа: Тіл – үнемі өзгеріп отыратын динамикалық құбылыс. Тілдің дамуы барысында кез келген сөз түрлі құбылыстардың әсерінен өзгерістерге түсіп отырады. Олар тілдік қолданыстан шығып, көнерген сөздерге айналады немесе жаңа мағынаға ие болып, түрлі сөздер мен тіркестердің жасалуына негіз болады. Түркі тілдері дамуының ең көне кезеңдерінде сөз жасау фонетикалық жолмен іске асырылған. Дыбыстардың орын алмастыруы, тіркесуі немесе түсіп қалуы нәтижесінде жаңа сөздердің құрамы артып отырған. Бұл мақалада алғаш рет метатеза, редукция, протеза сияқты тіл біліміндегі құбылыстар фонетикалық емес, дериватологиялық құбылыс ретінде қарастырылады.

Түйін сөздер: фонетикалық құбылыстар, метатеза, протеза, редукция, деривация, т.б.

Резюме: Язык – это динамическое явление. В процессе развития языка любое слово изменяется под влиянием различных явлений. Любые слова выходят из употребления или приобретают новые значения и будут основой различных слов и словосочетаний. На самых ранних этапах развития тюркских языков словообразование осуществлялось фонетическим путем. Состав новых слов увеличивается в результате замены звуков, сочетания или опущения звуков. Впервые в данной статье языковые явления, такие как метатеза, редукция, протеза, рассматриваются как явления дериватологические а не фонетические.

Ключевые слова: фонетические явления, метатеза, протеза, редукция, деривация, т.б.

Summary: Language is a dynamic phenomenon. In the process of language development, any word changes under the influence of various phenomena. Any word can no longer be used and become outdated, or acquire new meanings and become the basis of various words and phrases. At the earliest stages of the development of the Turkic languages, word formation was carried out phonetically. The lexis got rich as a result of the replacement of sounds, the combination or omission of sounds. For the first time in this article, linguistic phenomena, such as metathesis, reduction, prosthesis are considered as derivatological rather than phonetic phenomena.

Key words: phonetic phenomena, metathesis, prosthesis, reduction, derivation, etc.

Түркі тілдері жағаламалы тілдер семьясына жататындықтан, фонетикалық жолмен сөз тудыру тәсілі теріс ұғым туғызуы мүмкін. Алайда, тарихи тілдік деректер, өте ерте

замандарда дыбыстар жаңа сөз тудыруда белсенді тәсіл болғанын айғақтайды. Өзирбайжан Ғылым Академиясының ғалымы Б.Б. Магеррамли түркі тілдерінің жалғамалы тілге айналмай әлі аморфтық тілдер қатарында тұрған дәуірде фонетикалық тәсілдер арқылы сөз жасалғанын айта келе мынандай қорытынды жасайды: «В древних тюркских языках словообразование происходило посредством фонетических изменений, в результате которых произошел переход от аморфного строя к агглютинативному. Таким образом, процесс формирования корневых морфем тюркских языков был обусловлен объективными закономерностями развития фонологическим путем». [1, 82]. Түркі тілдерінің фонетикасы мен фонологиясын жете зерттеген тілші Н. Баскаков та ежелгі дәуірде сөз басына дыбыстардың жалғануы арқылы немесе сөз соңында дыбыстардың түсірілуі арқылы жаңа сөздер пайда болғанын тілге тиек етті: «Исследования показало, что в древний период в тюркских языках образование новых слов, дериватов осуществлялось за счет развития начальных согласных (анлаута) в начале корней слов или выпадением согласных в начале или конце слов[2, 145]. Демек, түркі тілдері дамуының алғашқы кезеңдерінде түбір сөздердің құрамындағы дыбыстардың өзгерісі семантикалық дифференциацияға алып келген.

Дауысты және дауыссыз дыбыстардың алмасуы фонологиялық мән арқалайды, жаңа сөздер жасайды. Мәселен, түркі тілдерінде ішу мағынасын беретін ің етістігі, тамақтану мағынасын беретін аш есім сөзі мен ашығу мағынасын білдіретін ас қимыл атауларында *i-a* дауысты дыбыстарының алмасуы мен *ç-ş-c* дауыссыздарының алмасуы жаңа мағыналы сөз жасауға негіз болып тұр. Түркі тілдерінде *-j* дыбысына аяқталатын етістіктер мен *-i* дыбысына аяқталатын есім сөздердің арасында мағыналық ерекшелік байқалатынын ғалым Е. Қажыбек өз еңбегінде атап өткен болатын.[3, 101]. Мысалы:

Қимыл атауы	Мағынасы	Есім сөз	Мағынасы
zoj	жою (уничтожить)	zoq	жоқ (нет, отсутствующий)
toj	тою (насытиться)	toq	тоқ (сытний, сытый)
sosaj	шошаю (торчать, быть острым)	sosaq	шошак (остроконечный, стог)

Кестедегі мысалдардың барлығы мағына айырушы ғана емес, сонымен қатар түркі тілдеріндегі синкретті түбірлердің бір көрінісі

Жаңа мағына жасауға атсалысатын келесі құбылыс – метатеза. Жалпы түркітануда, **метатеза** құбылысын алғаш байқаған В.В. Радлов болды. Ол бұл фонетикалық құбылыстың екі түрін көрсетеді: первый относится к двум смежным согласным, второй – к двум несмежным согласным [4, 294]. Яғни іргелес тұрған дыбыстар да, бір-бірінен алшақ тұрған дыбыстар да орын алмастырады. В.Радлов бірінші топтың өзіне 7 түрлі жағдайға мысал келтіреді:

- 1) *кп, гб* дауыссыздарының *пк, бг* болып орын алмастыруы: өпке-өкпе әкпел-әпкел;
- 2) *мг, ңм, ңб* дыбыс тіркестері *гм* болып орын ауыстырады: жаңбыр-йаңмыр-йамғыр-йағмыр;
- 3) *мл* дыбыс тіркестері *лт* болып алмасады: мытлық-мылтық;
- 4) *лг* дыбыс тіркестері *гл* болып орын алмастырады: олған-оглан;
- 5) *ск* дыбыс тіркестері *кс* болып орын алмастырады: өскүс-өксүс (жетім), өске-өксе (өзге), аскыр-аксыр (айғыр), өшкү-өкшү (ешкі), аксы-аскы (оның аузы).
- 6) *бр* дыбыс тіркестері *рб* болып орын алмастырады: абра-арба, торбок-тоброк (топырақ), тапыр-тапкыр (двойной)
- 7) *нг* дыбыс тіркестері *гн* болып орын алмастырады: инге-игне (ине).

Метатезаның екінші түрі буындардың арасында орын алады. Бірақ бұл жағдай бірінші жағдайға қарағанда сирек кездеседі. Мысалы, алтай тіліндегі арчуул-алчуур (орамал), балчык-балгаш сөздері дәлел бола алады. Яғни метатезаның бұл түрінде қатар келген екі дауыссыз дыбыс емес, бір-бірінен алшақ тұрған дауыссыз дыбыстар орын алмастырады. Кейін В.В. Радловтың бұл көрсеткендеріне А.А.Пальмбах мен Ф.Г. Исхаков түркімен тілі деректері бойынша қосымша мысалдар келтіріп, метатеза құбылысы аталған тіркестермен шектеліп қалмайтынын, оның қолданылу шегі мол екенін атап өтеді. Ғалымдар көрсеткен

акша-ашка (акша), укулга-уткулга (кездесу) мысалдарынан *ки-шк*, *кт-тк* секілді дыбыс алмасуларын байқауға болады [4, 296]. Біз бұл қатарға сарымсақ-сарсымақ сөздеріндегі *мс-см* дыбыстарының өзара алмасуын да жатқызыр едік.

Метатеза құбылысы ежелгі кезде сөз жасауға қатысқанын мынандай фактілер арқылы біле аламыз. Тіл білімінде метатеза құбылысы аффикстер пайда болмаған ежелгі кезеңде сөз жасауда өнімді тәсіл болған деген пікір (С.С. Майзель) бар. Мысалы, эзирбайжан тілінің тарихын зерттеуші К.Казимов ежелгі шумерлер тіліндегі *lu* сөзі халық мағынасын білдірсе, түркі тілдерінде бұл сөз дыбыстардың алмасуы нәтижесінде *e1* (ел) болып қолданылады [5, 41]. дейді.

Тағы бір дерек, *иқ»ұғу*, *түсіну»*[6, 613]мағынасын беретін сөз. Фин-угор тілдерінде *kul* – құлақ, корей тілінде *ku1* – құлақ, шумерлер тілінде *gu* – дыбыс мағынасын береді[1,89]. Демек, құлақ атауының сөзден келіп шыққаны айдан анық. Яғни, екі дыбыс бір-бірімен орын алмастырған (*uk-ku*), нәтижесінде жаңа атау пайда болған. *Ku* сөзі ежелгі дәуірде «дыбыс» мағынасында жұмсалады. Одан метатеза құбылысының нәтижесінде *ұғу* етістігі мен құлақ жаңа сөздері пайда болады. Сонымен қатар *su suv* атауларының түркі тілдерінде *су* мағынасын беретінін барлығымыз білеміз. Алайда түркі тілдерінде «шөлдеу» мағынасын білдіретін *us* [2, 62] етістігі дыбыс алмасудың нәтижесінде пайда болған жаңа атау екендігін бірі білсе, бірі білмес. Бұл жерде де *su* және *us* дыбыстары бір-бірімен орын алмастырған, нәтижесінде жаңа мағыналы сөз пайда болған.

Жалпы түркі тілдерінде осы уақытқа дейін тілші А. Щербактың көрсетуі бойынша **протезалық** дауыссыз дыбыстардың саны төртеу болып саналып келді, олар: *в, j, h, с* дауыссыздары. Протеза – сөздің абсолют басында қосылатын сына дыбыстар. О.С Ахманованың сөздігінде протезаға келесідей анықтама берілген: Протеза – это «присоединение («надставка») добавочного звука к началу слова для облегчения произношения» [7, 608]. Соңғы зерттеулер протезалық дыбыстардың санын арттыра түсті. Ф.Ш. Фаттахов протезалардың пайда болуын кірме сөздердің фонетикалық бейімделуімен байланыстырады. Көне түркі және латын тілдеріндегі дауыссыздарды зерттей келе, [*к*], [*ν*], [*j*], [*w*], [*b*], [*ff*], [*p*], [*h*], [*x*], [*h*] дыбыстарын протезалық дыбыстар деп санайды. [8, 260–262]. Осы орайда қол атауы ертеде *elg* формасында жұмсалғанын білеміз. Кейінгі зерттеушілер қол сөзіндегі алғашқы *қ* дыбысын протеза деп санап жүр. Үлкен көлемді, енді мағынасын білдіретін кең сөзінің алғашқы *к* дыбысы да протеза деп айтылып жүр. Сонда *к+ол*, *к+ең*. [9, 92 бет].

Қ, к дауыссызы да А.М. Щербак көрсеткен *h* протезасының аллофондары болғандықтан, *к* дауыссызын протезалық дыбыс деп санау орынды да шығар. Қырғыз тілінің этимологиялық сөздігін құрастырған ғалым К. Сейдахметов құс сөзінің этимологиясын анықтағанда оны қимыл-әрекетті білдіретін үш сөзінен пайда болғанын айтады. [10,164-165]. Бірақ *к* дыбысына анықтама бере алмайды. Егер Ф.Фаттаховтың пікірін қолдасақ, құс сөзіндегі алғашқы *қ* протезалық дыбыс болып шықпақ. Қол, кең, құс сөздеріндегі алғашқы *қ//к* протезалық дыбыс па, әлде жеке фонема ма? Мұны зерттеуді қажет ететін тақырыптардың бірі десек қателеспейміз.

үйк (собирать, накапливать)[6, 623] сөзінің алдына у протезасының тіркесуі нәтижесінде *үйк* – жүк сөзі пайда болған. Бірінші *үйк* іс-қимылды білдіретін атау болса, алдына у протезасының тіркесуі арқылы пайда болған *үйк* (жүк) сөзі болған іс-әрекеттің нәтижесі. Сондай-ақ *үй+а* (делить)[6, 624] етістігіне *б* протезасының қосылуы арқылы бөлу қимыл етістігі пайда болған. Қазіргі қазақ тілінде үлестіру сөзінің бойында алғашқы *үй* түбірі сақталып қалғанын байқауға болады. Үлестіру бір нәрсені әркімге тарату, бөліп беру [10, 870] деген мағынада жұмсалса, бөлу – бір нәрсені екі бөліп, ортасынан айыру, жару[10, 141] дегенді білдіреді.

Тағы бір мысал келтірсек, түркі тілдерінде *оқ* сөзі тек, ұрпақ мағынасында жұмсалған (род, поколение). Осы сөзден «туу, көбею» мағынасын білдіретін *dog* және «тұқым» мағынасында жұмсалатын *тох* атаулары пайда болғанын да естен шығармаған жөн.

Жоғарыда көрсетілген мысалдардың барлығынан мынандай қорытынды шығаруға болады: Протезалық дыбыстар арқылы пайда болған жаңа мағыналы сөздер алғашқы мағынадан еш ауытқымай, негізі семаны сақтай отырып, жаңа мағыналы сөз жасауға ұйытқы болған.

Редукция – дыбыстардың екпіннің әсерінен әлсіреп, түсіп қалуы. Тілші Н. Баскаковтың айтуынша Дауыссыз+Дауысты (СГ) түбірлері Дауыссыз+Дауысты+Дауыссыз (СГС) түбірлерінің соңғы дауыссыз дыбысы түсіп қалуы нәтижесінде пайда болғанын немесе Дауысты+Дауыссыз түбірлері (ГС) Дауысты+Дауыссыз+Дауысты (ГСГ) түбірлерінің алғашқы дауыстысы түсіп қалуы нәтижесінде пайда болған модельдер деп санайды [1, 61].

Дыбыстардың түсіп қалу процесі тілдің фонологиялық жүйесінің дамуымен байланысты. Әзірбайжан лингвисті Б.Б. Магеррамлидің еңбектеріне сүйенсек, тіл дамуының алғашқы кезеңінде редукция дериватологиялық қызмет атқарған. Ғалымның айтуынша, әзірбайжан тілінде сөз соңында түсіп қалған дыбыстардың нәтижесінде сөздік құрам артып, жаңа мағыналы сөздер пайда болған. Г. Вамбериредукцияның жаңа сөз туғызу қабілетіне байланысты былай дейді: Для наглядности приведем следующий факт: от слова уагін «утро» (уаг+ін), которое образовано из морфемы *уа – «рассветать», «блестеть», в результате последующей редукции согласного у из алломорфа ar//ir//er в тюркских языках, образовались слова еркәеп ертә («рано утром, спозаранку») [1, 85]. Яғни уагін сөзінің алғашқы дыбысының түсіп қалуы нәтижесінде ерте мағынасын білдіретін сөз пайда болған.

Қорытындылай келе, тіл дамуының алғашқы кезеңдерінде (өте ерте дәуірлерде) метатеза, редукция, протеза сияқты құбылыстардың нәтижесінде тілде жаңа атаулар пайда болған. Синхрониялық тіл білімінде бұл процестер үнемдеу құбылысының бір көрінісі, фонетикалық құбылыстар деп саналса, диахрониялық тұрғыдан оларды жаңа мағыналы сөз жасауға қатысқан, дериватологиялық қызмет атқарған құбылыстар деп санаған жөн.

Пайдаланылған еңбектер

1. Б.Б. Магеррамли. Древние словообразовательные способы в первичных корневых морфемах тюркских языков. // ММЛУ Хабаршысы №10 (721). – 2015.
2. Баскаков Н.А. Историко-типологическая морфология тюркских языков. – Москва: Наука, 1979. – 270 б.
3. Е.З. Қажыбек. Глагольно-именная корреляция гомогенных корней в тюркских языках. Какдемия Наук КазССР. – Алма-Ата: Наука. -1986.
4. А.А.Пальмбах, Ф.Г. Исхаков // Явления метатезы в тувинском и в некоторых других тюркских языках. Исследования по сравнительной грамматике тюркских языков. – Москва: Академия Наук СССР. – 1955.
5. К. Казимов. Әзірбайжан тілінің тарихы. – Баку: Тахсил. – 2003. – 583 б.
6. Древнетюркский словарь // Жалпы редакциясын басқарған Э.Тенишев. – Ленинград: Наука. – 1969.
7. С. Ахманова. Словарь лингвистических терминов. М.: Советская энциклопедия. – 1969. – 369 б.
8. Ф. Ш. ФаттаховПрототюрки: географические представления, боги, имена и язык. Казань. – 2013. – 444 б.
9. Д. К Рамазанова. Вопросу о протезе в языках протюркского периода. // Журнал филология и культура №1 (43)7 – 2016.
10. К. Сейдакметов. Қырғыз тілінің қысқаша этимологиялық сөздігі. Фрунзе: Илим. – 1988. – 336 б.
11. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. // Жалпы редакциясын басқарған Т. Жанұзақов. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008. – 968 б.

Дюсембина Г.Е.

Абай атындағы ҚазҰПУ-дың қауымдастырылған профессор м.а., философия докторы (PhD)

САЯСИ ДИСКУРСТАҒЫ МЕТАФОРЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК- ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Аңдатпа: Қазақ халқының ұлттық дүниетанымы, ақыл-парасатының көкжиегі, ой-өрісінің тереңдігі, рухани мәдениеті оның ана тілі арқылы көрініс табады. Ұшқыр ойдың тілдегі көрінісі болып табылатын метафора әлемнің тілдік бейнесін қалыптастыруға негіз болады, сонымен қатар, сөздердің семантикалық мағынасын кеңейту арқылы қазақ тілінің сөздік қорын молайтуға, тілдің көркемділігін арттыра түсуде зор қызмет атқарады.

Халық танымындағы ұлттық саяси метафоралардың тілдегі көрінісін: 1) салт-дәстүр, әдет-ғұрып, наным-сенімге қатысты қалыптасқан саяси метафоралар; 2) тарихи оқиғаларға қатысты қалыптасқан саяси метафоралар; 3) мал шаруашылығына қатысты қалыптасқан саяси метафоралар; 4) ұлттық тағамдарға қатысты қалыптасқан саяси метафоралар; 5) ыдыс-аяқ, тұрмыс-тіршілікке қатысты қалыптасқан саяси метафоралар деп

ПАНЕЛЬ №4. ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Саткенова Ж., Әбділла Б. Қазақ тіліндегі «уақыт» ұғымының концептуалдану сипаты.....	177
Сатбекова А., Асанбаева С. Жобалау тіл білімі және қазақ тілін жобалай оқыту технологиясы.....	182
Құлжанова Б., Жүзбаева А. Кейбір фонетикалық құбылыстардың сөз жасаудағы рөлі.....	187
Дюсембина Г.Е. Саяси дискурстағы метафоралардың әлеуметтік-лингвистикалық аспектілері.....	190
Пашан Д. Кісі есімдерінің мәдени, әлеуметтік сипаты.....	198
Кайпбаева А., Абубакирова Г., Нурсентова А. Мәриям Хакімжанова шығармаларындағы антитезалар.....	201
Әнуарбекова А. Алғыс-қарғыс сөздеріндегі «Алла» концептісі.....	205
Ақжігітова А. Ақымет Байтұрсынұлы пән сөздеріндегі уәж бен мағына.....	209

ПАНЕЛЬ №5. БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ЖЕТІЛДІРУ: ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Абдуллина Л. Формирование общеучебных умений и навыков учащихся младших классов.....	214
Сұлтанбекова А. Оқушылардың рухани-адамгершілік құндылықтарын қазақтың ұлттық мұралары негізінде – тіл мәдениетінің ерекшеленуі.....	220
Саткенова Ж., Бекжан А. Сан-мөлшер мәнді грамматикалық категорияларды оқытудағы тәжірибе.....	222
Атангаева А. Дәстүрлі ұғымдардың уәжділігін оқытудың инновациялық технологиялары.....	225
Сәтбай Г. Түрік тілін оқытуда жазылым дағдысы және оны дамыту жолдары.....	227
Шолпанбаева Г., Адилова Ж. Білім беру тәжірибесіндегі инновациялық тәсілдерді қолдану.....	231
Әбжапбар Ұ. Тыңдалым – сөйлеу әрекеті.....	234
Нәбидолдинова Ж.М. Қазақ тілі сабақтарында оқушылардың ақпараттық құзыреттілігін қалыптастырудың жолдары (10-сынып).....	240